

ВСЕСВІТНЯ СПАДЩИНА У ПОДОРОЖАХ ПАЛОМНИКІВ

Воловик В.М., д.г.н., професор,

Война І.М., к.г.н., доцент,

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

Священні та світські подорожі, здається, займають протилежні кінці спектру мобільності: у той час як перше, особливо паломництво, часто сприймається як «серйозна» подорож до надзначуших місць призначення [3]. Місця паломництва можна вважати місцями трансцендентності, де космологічна досконалість сакрального «вривається» в хаос звичного життя. У багатьох випадках самі паломники часто зауважують, що їхня форма відвідування є антитуристична практика та антитеза масового туризму [2]. Проте обидва типи туризму надихають мандрівників. Причому паломництво, як одна з найдавніших і найважливіших форм людської мобільності в історії, іноді переміщує мільйони осіб для участі у священних ритуалах. Місця спадщини є основними напрямками для таких туристів, оскільки вони об'єднують членів у часі та просторі. Приблизно чверть із понад тисячі унікальних культурних та природних об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО визначені через їхню духовну чи релігійну цінність, і багато з оригінальних об'єктів у Списку всесвітньої спадщини вже були добре відомими місцями паломництва в Європі та Азії [6].

Таким чином, об'єкти Всесвітньої спадщини займають лімінальне розташування між полярностями об'єктів паломництва та туризму: це надзначущі та гіпервалоризовані місця, які часто набувають священного вигляду (у дискурсі, якщо не на практиці). Відповідна динаміка формує певні проблеми для ідентифікації, збереження та використання священних об'єктів Всесвітньої спадщини, особливо тому, що різні зацікавлені сторони наповнюють їх різними значеннями та беруть участь у якісно різних формах взаємодії, включаючи локальні релігійні практики, масове паломництво до священних центрів релігії, особисте відвідування для здійснення сакральних ритуалів, освітні подорожі, місіонерська

робота та культурний туризм. Тому дослідникам духовних і релігійних подорожей стає обов'язком зрозуміти процеси, цілі, групи зацікавлених сторін і часто суперечливі значення об'єктів Всесвітньої спадщини.

Згідно з даними ЮНЕСКО, приблизно 20% об'єктів Світового списку Світової спадщини мають певний релігійний чи духовний зв'язок. Однак часто це досить безплідна спроба остаточно вилучити компоненти, оскільки саме поняття сакрального є рухливим, мінливим і «неоднозначним» [4]. Змінюючись від групи до групи і навіть окремої людини, сакральні місця з часом набувають і втрачають свою релігійну важливість і не обов'язково потребують «авторизації» релігійного керівництва, щоб бути місцем для подорожі паломника. Крім того, не всі культури сприймають релігію окремо від повсякденного життя або навіть окремо від довкілля. Таким чином, не всі сакральні місця відповідають західним уявленням про монументальність. Нарешті, об'єкти Всесвітньої спадщини загалом можуть стати місця паломництва, навіть якщо вони не визначені як духовні чи релігійні за своїм генезисом.

Тим не менш, об'єкти, які чітко визнані ЮНЕСКО за їхні духовні чи релігійні якості, найчастіше підпадають під перші критерії, зарезервовані для культурних об'єктів. Найчастіше використовують критерій і («шедевр творчого генія»), частково завдяки спонуканню багатьох суспільств створювати монументальні релігійні споруди, які витримали випробування часом, такі як великі католицькі та православні собори Європи; вигадливі різьблені індуїстські, джайнські, синтоїстські та буддійські храми Азії; мечеті Середньої Азії; доколумбійські храми-цитаделі майя, ацтеків та інків в Латинській Америці; стародавні петрогліфи в Африці [6].

Ще одна проблема з визначенням духовної природи об'єктів Всесвітньої спадщини полягає в тому, що багато культур не розрізняють священне та світське. «Релігія» сама по собі є західною конструкцією, яка була розроблена переважно у колоніальну епоху, щоб зрозуміти пам'ятні місця та духовні практики у цих регіонах.

Унікальні форми рельєфу часто мають велику духовну цінність для багатьох паломників сьогодні і традиційно були місцями культу для різних культур упродовж

історичного періоду. ЮНЕСКО має більше труднощів із застосуванням останніх чотирьох критеріїв, розроблених для «природних» об'єктів, до священних місць. Дійсно, критерії, що стосуються природних об'єктів, ґрунтуються на матеріальності довкілля, наприклад, екоморфних особливостях, «червонокнижній» біоті або естетично унікальних ландшафтах і до них не входять нематеріальні якості. Швидше, вони поєднані з одним або кількома культурними критеріями як «змішане» місце, що розкриває як людський, так і природний взаємозв'язок.

Напевно, часто важко визначити культурні та духовні якості місця, яке в першу чергу цінується за його природний ландшафт. Наприклад, коли Австралія подала свою номінаційну групу, вона навела аргумент – підтверджений археологічними доказами – що природний ландшафт Тасманії був важливою культурною та духовною особливістю для груп аборигенів. МСОП досить позитивно оцінив його природні якості, але ICOMOS (Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць) не зробила того ж для його нематеріальної культурної спадщини. У своїй первинній оцінці експерти визнали докази зміни землекористування аборигенами, але вони «самі по собі не є достатньою підставою для внесення цієї культурної цінності до Списку всесвітньої спадщини, але просто є новими позитивними доказами, які доповнюють уже сприятливий звіт МСОП» [6]. Згодом ICOMOS ще двічі переоцінила це місце, але продовжувала залишатися скептичною і закликала менеджерів проконсультуватися з місцевою владою аборигенів Тасманії для формування документації. Тим не менш, згодом ЮНЕСКО включило його до кількох культурних категорій, що свідчить про визнання комітетом того, що багатьом корінним групам важко відобразити нематеріальні духовні практики минулого у матеріальному середовищі.

Хоча майже 300 об'єктів Всесвітньої спадщини офіційно класифікуються як релігійні / духовні об'єкти, це важкий процес, який постійно розвивається, щоб адекватно представити повноту сакральних місць і пов'язаних з ними паломницьких шляхів. З одного боку, Конвенцію про всесвітню спадщину критикували за її вроджену політичну структуру, а також за її європоцентричний характер, особливо через те, як вона дихотомізує священне / світське, природне /

культурне, релігійне / духовне та матеріальне / нематеріальне [1]. З іншого боку, багато найважливіших і найбільш відвідуваних місць паломництва були виключені зі Списку. Іноді це пов'язано з політичними проблемами, наприклад, у Варанасі в Індії; або від конфліктів і війни (Кербелі, Ірак), священному центрі мусульман-шиїтів; або через відсутність інтересу чи стимулу з боку національної держави, наприклад, у випадку з Меккою та Медіною у Саудівській Аравії; або через відсутність волі з боку релігійної громади, як у випадку зі священними синтоїстськими святилищами Ісе в Японії.

Незважаючи на те, що ЮНЕСКО визнає важливість відвідування цих сакральних місць (як через паломництво, так і через міжнародний туризм), воно історично створило ці практики як виклики збереження, а не можливості. Ці можливості можуть включати економічний розвиток, хоча це не потрібно сприймати як належне, але також і більш нематеріальні аспекти добробуту, такі як розширення можливостей і підвищення їх цінності. Дійсно, оскільки паломництво та релігійні подорожі є однією з найдавніших форм мобільності у світі, вони сформували людей, місця та саме середовище. Таким чином, об'єкти «живої» релігійної та духовної спадщини дійсно є найдавнішими територіями, що підпадають під охорону, і, на думку ЮНЕСКО, якщо їх використати належним чином, вони можуть сприяти мирному співіснуванню через збереження культурного та природного різноманіття [6].

Проте в рамках проекту ЮНЕСКО продовжують залишатися проблеми, і священні місця створюють одні з найбільших перешкод. Через політичну природу та структуру процесу Всесвітньої спадщини корінні та релігійні громади можуть бути маргіналізовані, ігноровані або відчувати, що вони можуть втратити більше, ніж отримати.

Нарешті, сакральні місця є одними з найбільш суперечливих місць у світі – надзначуці ландшафти, які є наріжним каменем політики ідентичності. З одного боку, кілька груп можуть конкурувати за контроль над одним і тим же місцем, наприклад, Єрусалимом, Ангкором, Варанасі, а з іншого боку, їхній високоцінний статус робить їх вразливими для грабежів та інших руйнівних

сил, які не тільки впроваджують насильство на власність, а також на ті громади, які претендують на неї.

Тим не менш, сакральні місця Всесвітньої спадщини надихають мільйони паломників щороку, багато з яких відвідують їх з культурних чи історичних причин. Подібним чином, історичні об'єкти Всесвітньої спадщини, не включені з духовних міркувань, все ж можуть бути сакралізовані туристами, будучи надзвичайними місцями «світського паломництва» [5]. Це є свідченням ефективності Програми всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, ціннісних уявлень, які вона проголошує, і її здатності адаптуватися до змін чутливості та геополітичних викликів, навіть якщо її кінцева мета зміцнення миру залишається недосяжною.

Список використаних джерел

1. Воловик В. М. Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування: [монографія]. Вінниця: ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2013. 464 с.
2. Di Giovine M. A. (2021). *Between tourism and anti-tourism: Ethics and the study abroad experience*. Lanham: Lexington Books.
3. Di Giovine M. A., Choe J. (2020). *Pilgrimage beyond the Officially Sacred*. London: Routledge.
4. Hobart A., Zarcone T. (2017). *Pilgrimage and Ambiguity*. Canon Pyon: Sean Kingston Publishing.
5. Margry P. J. (2008). *Secular pilgrimage: A contradiction in terms?* Amsterdam: Amsterdam University Press.
6. *The Routledge Handbook of Religious and Spiritual Tourism* (2022). Edited by Daniel H. Olsen and Dallen J. Timothy. New York: Routledge.

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

ОБ'ЄКТИ ІСТОРИКО-ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВИЖНИЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Бучко Ж. І.,

доктор географічних наук, доцент,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Вижницька міська територіальна громада Вижницького району Чернівецької області утворена в 2016 р. і включає 10 населених пунктів: м. Вижниця, села Багна, Виженка, Іспас, Кибаки, Майдан, Мілієве, Середній Майдан, Черешенька, Черногузи. Інфраструктура Вижницької територіальної громади добре розвинена, зокрема в плані організації туризму й рекреації. Цьому сприяє різноманіття об'єктів природньої та культурної спадщини, з-поміж останніх зокрема найбільш відомими є історичні та етнокультурні пам'ятки.

Для використання в історико-етнокультурному туризмі виділимо такі категорії об'єктів: пам'ятки громадської архітектури; музеї, зокрема будинки-музеї; релігійні об'єкти; фестивалі та традиційні свята; центри народних промислів; місця національної кухні; пам'ятники [4].

Пам'ятки громадської архітектури сконцентровані переважно в м. Вижниця. До них відносяться Вижницька ратуша (будинок міської ради, початку ХХ ст.), головна синагога (районний будинок народної творчості та дозвілля), Будинок дитячої та юнацької творчості (колишнє кабаре), вокзал станції Вижниця (приміщення австрійських часів). У Вижниці розміщено також найбільше пам'ятників: Тарасові Шевченку, Лук'яну Кобилиці, Юрію Федьковичу, Назарію Яремчуку.

Вижниця – давній і відомий центр декоративного мистецтва Північної Буковини. Традиційно тут склалася школа різьбярства, токарства й металевої